

Fru Anna Brahe

till Löberöd och Hviderup

Några blad ur biskop Mads Jensen Medelfars likpredikan

Den 19. augusti år 1635 var en stor menighet samlad i Lunds domkyrka för att följa Fru Anna Brahe på hennes jordafärd. I denna skara syntes företrädare för Danmarks förnämsta släkter, med vilka den hädangångna enligt sitt stamträd var befryndad. Vid detta tillfälle höll biskopen i Lund, Mads Jensen Medelfar, en likpredikan, som ännu är bevarad i Lunds universitetsbiblioteks samlingar. Häri ingå även s. k. personalier, vari den dödas levnadslopp och sista stunder utförligt skildras. Då Anna Brahe haft stor betydelse för Frosta härad, isynnerhet för socknarna Gårdstånga, Holmby, Harlösa, Hammarlunda och Högseröd, där hennes namn och minne ännu lever i saga och verklighet, kan det vara av intresse för ett senare släkte att i Frostabygden lyssna till vad människor, som voro hennes samtida och stodo henne nära, hade att säga om henne i denna likpredikan.

Anna Brahe föddes den 19. februari år 1576 på Vittskövle, där hennes föräldrar Hendrich Brahe och hans hustru Anne Tot då bodde. Söndagstexten handlade den dagen om Arbetarna i vingården. Invid detta ord har hon sedan med egen hand skrivit följande:

Gud Allsmäktig give mig sin nåd, att jag troget må arbeta i Herrens andliga vingård, så att jag kan behålla tron och ett gott samvete och till sist få ärans krona, som är beredd åt alla trogna kristna och Guds utvalda barn.

Till sitt sjunde år vistades hon hos föräldrarna på Vittskövle. Då hennes fader här efter blev utsedd till landsherre på Bornholm, ansågs emellertid färden dit över vattnet vara alltför vådlig för den lilla dottern, varför hon lämnades till sin moders syster Fru Tale Tot på Örup, som under två år hade vård om henne. Vid

denna tid insjuknade hennes fader. Han trodde, att hans dagar var räknade i denna världen, varför han önskade tala med sin unga dotter. Hon fördes till Bornholm, där hon vistades till faderns död. Sedan vände modern med sin dotter åter till Vittskövle.

År 1589 anhöll en av Danmarks främste män Sten Maltesen Sehestad om Anna Brahes hand. Han var född år 1553 och således vid denna tid 36 år gammal. Bakom sig hade han en skiftesrik och ärofylld bana. Tidigt faderlös hade han i unga år sänts till tyska furstar för att lära sig krigskonst och höviska seder. Härifrån hade han kommit till Wilhelm av Oranien, i vars här han uppnått höga poster. År 1586 hade han blivit hemkallad av danske konungen för att tjäna sitt eget land. Efterhand blev han utnämnd till Danmarks rikets råd, marsk och befallningsman över bl. a. Frosta härad i Skåne.

Det var denne man, som nu anhöll om Anna Brahes hand. I samråd med sin moder och andra anförvanter och vänner gav hon honom sitt ja, och den 14. oktober 1592, dagen efter Michaëlis, stod deras bröllop på Vittskövle. Deras äktenskap varade i 19 år, till 1611 då Sehestad avled på Kalmar slott under det pågående svensk-danska kriget, i vilket han anförde en del av den danska hären. Hans stoft fördes under stora ärebetygelse till Lunds domkyrka, där jordfästningen förrättades den 1. oktober 1611, och därifrån till Gårdstånga kyrka, där det nedsattes i gravkoret som Anna Brahe vid makens död låtit uppföra.

Nu hade Anna Brahe blivit änka vid 35 års ålder. Hon var efter allt att döma en viljestark och verksam natur, som grep sig an med de stora och ansvarsfulla uppgifter, som väntade henne. Enligt likpredikan var det tre ting hon ville ägna sig åt i sitt änkestånd: Guds hus, sitt eget hus och de fattiges hus.

Om hennes kärlek till Guds hus bär Gårdstånga kyrka ännu i dag vittnesbörd. Det säges, att hon själv aldrig saknades i Guds hus utom vid de tillfällen, då hon av sjukdom eller svår väderlek hindrades att komma dit; men då brukade hon kalla sin sockenpräst att hålla predikan för henne hemma. Gårdstånga kyrkas räkenskapsbok från denna tid vittnar även om den stora frikostighet som hon visade kyrkan. Hon bestod bl. a. denna kyrkas altare, predikstol, dopfunt med baldakin och gravkorsskrank, som åren 1609—1628 utfördes av Jakob Kremberg, den skånska renässanskonstens store mästare, föremål som "än i dag ger Gårdstånga kyrka en av de skönaste interiörer någon skånsk kyrka har att uppvisa" (Gunnar Carlquist i Lunds stifts herdaminnen).

Sitt eget hus, vartill hörde de stora jordagods hon övertagit efter sin make, styrde hon med stark och fast hand.

I köp och handel med köpmän, hantverkare och dylika var det ja och nej, så att hennes blotta och bara ord var så visst och fast, som andra med sina stränga brev och sigill högtidligt och stort förpliktar.

Anna Brahe levde i en hård och sträng tid, som även satte sin prägel på människorna. Minnet av hennes stränga regemete har levt kvar. I det dåtida Danmark var godsherren även domare över sina underlydande. I Gårdstånga något norr om stora vägkorset finnes en plats, som ännu av de gamle kallas för "Stejlhålan". Utan tvivel är detta ett minne från den tid, då här skipades lag och rätt med stegel och hjul. Det heter i likpredikan:

Det gick den saliga frun djupt till sinnes, när straffet måste gå någon på livet, vilket hon ofta gav till känna med beklagande ord.

Men det talas i likpredikan även om något, som icke bör glömmas: hennes hjälpsamhet mot behövande. Det säges, att hon under de 24 år, som hon var änka, gjorde bröllop för 23 par. Vid jultiden utdelade hon mat, öl och penningar till 400—500 fattiga som uppsökte henne. Om några av hennes underlydande genom vådeld eller på annat sätt råkat i tmlig nöd, var hon alltid redo att giva lån och lämna bistånd.

De fattigas hus var det tredje, som Anna Brahe under sitt änkestånd ville ägna sig åt. Som ett uttryck härför lät hon uppföra ett hem för fattiga och gamla i Gårdstånga. Ännu i dag ligger Gårdstånga ålderdomshem, eller som de gamle i bygden kallar det "Spetaled" bakom de höga lindarna nära invid kyrkan. Stiftelsebrevet, som vi alltjämt äga och som upprättades på Hviderup S:t Mikael's dag den 29. september 1619 och undertecknades av Anna Brahe och Hendrich Ramel, är ett ståtligt och högtidligt dokument skrivet på pergament. Häri säges bl. a. att i detta hem skola

sex arme nödortffite Mennischer — — — haffue deris aarlige og dagølige ophold i were sig Mad, Öll, Kleder, Schow, Ildebrand og andett huis denom thill Nödortff giöris for nöden.

Alltjämt tjänar detta hem i moderniserat skick sitt ursprungliga av Anna Brahe föreskrivna ändamål, att vara ett hem för gamla och ensamma. Det är troligen vårt lands äldsta i bruk varande ålderdomshem.

*

Nästa årtal som anges är 1635. Anna Brahes skiftesrika och verksamma liv led mot sitt slut. Under sina senare år hade hon ofta genom svaghet och sjukdom blivit påmind om sin bortgång. Hennes tankar hade alltmera stannat inför döden. Som en påminnelse härom hade hon under sina resor, vare sig de gällde bröllop eller begravning, under de två sista åren alltid i sin packning medfört tre ting: sin släkttförteckning, texten till sin likpredikan och sin liksvepning. Liksvepningen var tillverkad av enkelt linne, enär hon icke ville efter sin död bliva klädd med något världsligt överdåd,

ty denna världens högfärd i klädedräkt hade alltid för henne varit en styggelse.

Likpredikans text, som hon tydligen själv valt, utgjordes av Psaltaren 73 ps. vers 23—26:

Dock förbliver jag städse hos dig; du håller mig vid din högra hand. Du skall leda mig efter ditt råd och sedan upptaga mig med ära. Vem har jag i himmelen utan dig! Och när jag har dig, då frågar jag efter intet på jorden. Om än min kropp och själ försmäktas, så är dock Gud mitt hjärtas klippa och min del evinnerligen.

Så kom måndagen den 27. juli 1635. Anna Brahes systerson Hendrich Ramel på Bäckaskog och hans hustru Margrete Skeel hade denna dag besökt henne på Löberöd, där hon bodde. Omkring klockan 1 e. m. hade de tagit avsked. En eller två timmar därefter hade hon hastigt insjuknat och lätit sina jungfrur förstå att hon önskade gå till sängs och anbefalldes sig åt Guds vilja. (Dessa jungfrur voro tydligen systerdottern Mette Barnekow från Ellinge och Margrete Sandbiere, vilka vistades på Löberöd.) Sjukdomen förvärrades alltmera, och vid niotiden bad hon sina jungfrur sända bud till sockenprästen i Gårdstånga Peder Stensen Sommer. Då jungfrurna sade, att de hoppades sjukdomen icke skulle vara till döds och menade, att man borde låta kalla en läkare, svarade hon: — Jag önskar icke någon jordisk doktor. Gud är min bästa doktor och läkare. Med honom önskar jag vara försonad, så att han ville förlåta mig mina synder och giva mig tålmod under korset och sedan ett saligt slut. Detta är min önskan och åtrå, ty de himmelska bönerna är mig nu bäst.

Man sände då strax bud till Gårdstånga. När budet nådde herr Peder, begav han sig utan att dröja på väg och nådde fram till Löberöd under natten. Vid framkomsten fick han emellertid vila sig på en kammare, enär den sjuka önskade först i ensamhet tala med vår Herre. Man hörde henne bedja och läsa många andliga lovsånger. Sålunda läste hon följande psalmer i Psaltaren: PS. 42: Ligesom Hjorten skriger effter fersk Vand, saa skriger min Siel til Gud — Ps. 51 Gud vær mig

naadig effter din Misskundhed, affslet mine Synder effter din store Bærmhiertighed — Ps. 103: Min Siel offue Herren og forglem icke det Gode, som hand haffuer giort mig — Ps. 130: Aff det Dybe raaber jeg Herre till dig . . . Flera gånger läste hon Ebers liksång (Sv ps. 553).

O Jesu Krist, sann Gud och man,
Som dödens värde övertann
Och frälste oss från syndens nöd,
När du led korsets bittra död,
Ack, i min sista stund mig stärk
Och på mitt hjärtas suckar märk.

Så fortsatte hon natten igenom med allenast korta uppehåll. Hennes jungfrur blevo då mycket bedrövade, gråto och gävo sig över, vilket gick henne djupt till sinnes. Hon sade då till dem: — I gören mig icke någon tjänst med detta. Missunnen mig icke den glädje, som väntar mig. Detta är snart förbi. Ty denna tidens lidanden betyda intet mot den härlighet, som kommer att uppenbaras på oss.

Jungfrurna begärde nu åter att få sända bud till en läkare, vartill hon svarade: — Vål mån I sända bud efter honom, eftersom I så ivrigt åstunden det, men här hjälper ingen jordisk doktor, ty här botar varken örter eller plåster utan ditt ord, o Herre, som botar allt.

Man sände emellertid bud till doktor Nicolaus Fossius, canonicus vid Lunds domkyrka och medicus i Skåne, med anhållan, att han utan dröjsmål måtte komma, vilket han ock gjorde, så snart han fått tillrett den behöfliga medicinen.

Följande dags morgon, tisdagen den 28. juli vid tretiden blev sockenprästen herr Peder Stensen kallad till henne. Hon talade då med honom om sin stora svaghet, varvid han tröstade henne med Guds ord sågande: — Han var sargad för våra synders skull — och genom hans sår bliva vi helade. — Kommen till mig I alla, som arbeten och ären betungade, så skall jag giva eder ro. — Han läste även andra ord ur Skriften, som hon själv uppläste sedan prästen endast börjat med ett eller två ord därur.

Härefter drog sig prästen tillbaka i förhoppning att hon skulle få någon vila och stannade borta till omkring klockan 7, då han åter blev kallad in. Den sjuka hade då svåra smärtor, varvid prästen manade henne att tänka på Jesu Kristi olidliga smärta, som han för henne och alla människor hade utstått i dödens kamp och ångest. Härtill svarade hon: — Ja, Gud hjälpe mig till tålmod och ett saligt slut, när Herrens stund kommer.

Folket blev nu kallat upp i borgstugan, där prästen manade dem att falla på knä och bedja för sin goda husbonde, att Gud med sin hjälp måtte uppehålla henne i hennes svåra sjukdom och, om så var hans vilja, ännu någon tid förlänga hennes liv sitt namn till ära och många behövande till hjälp och tröst. Bönen blev så slutad med Fader vår.

Efter denna bönestund gick prästen åter in till henne och manade henne att mottaga Jesu Kristi lekamen och blods sakrament. Härtill svarade hon: — Jag har tänkt att med Guds hjälp i morgon bittida bruka sakramentet och till dess bedja Gud, att han måtte bereda mitt hjärta därtill. — — — Så lät man det vara i Guds namn.

Doktor Fossius hade nu hunnit fram till Löberöd. Så snart han kunde försökte han hjälpa henne till bättring, men då kraftlösheten mycket hastigt tagit överhand, vågade han icke giva henne någon annan behandling eller medicin än Confortantia. Vid fyratiden sade hon: — Jag hade tänkt att i morgon bittida bliva delaktig av Jesu Kristi lekamen och blod. Men jag känner mig mycket svag. Därför vill jag i Jesu namn först sörja för min själs läkedom . . . Hon lät så kalla prästen. Han märkte då, att hon på grund av sin svaghet icke kunde göra sin bekännelse lång och med hög röst, som hon annars brukade. Därför erinrade han henne allenast att med Paulus erkänna sin syndiga natur, som strider mot Guds lag, och att hon icke kunde göra det goda, som hon gärna ville, varför hon med trons fasta tillit måtte söka Guds nåd och barmhärtighet i Sonen Jesus Kristus, som är försoningen för våra och all världens synder . . . Till detta svarade hon icke endast ja utan visade även genom yttre åtbörder, genom att knäppa händerna, lyfta ögonen, sucka djupt, att hon åstundade nattvardens sakrament. Så blev då med den myndighet Kristus anförtrött predikoämbetet syndernas förlåtelse tillsagd henne och Herrens Jesu Kristi heliga lekamens och blods sakrament såsom besegling härpå henne meddelat.

Sedan tacksägelsen var förrättad med bön att Gud måtte styrka henne i tro, hopp och tålmod, läste hon liksom förut åter en vers ur Paul Ebers liksång (sv. ps. 553 v. 2) som här återgives såsom den lyder i likpredikan:

Naar Øyen brister oc Sinnen forgaar,
oc Øren ey lenger at høre formaar,
Naar Tungen kand icke tale meer,
oc Hiertet aff Angist forknusit er,
Naar mig forgaar all min Forstand,
oc intet Menneske mig hielpe kand,
din Hielp o Jesu Christ mig send,
stat mig bi i min sidste End.

Hon började härefter även läsa några ord ur sin psalm: — Jeg bliffuer alligevel hos dig Herre — — — (Psalt. 73 v. 23—26). Dessa ord kunde hon dock icke helt uttala.

Sedan blev hon mycket stilla. Doktor Fossius och hennes själasörjare manade henne att förbliva i tron under resan till det eviga livet. De erinrade henne härvid om Jesu sista ord: — ”Fader, i dina händer befaller jag min ande.” Därefter blev hon stilla såsom ville hon somna. Och i samma stund somnade hon in med en sakta suck saligt i Herren.

Härtill fogas i likpredikan följande bön:

Så vilja vi överlämna henne åt samme allsmäktige, nådige och barmhärtige Gud, åt vilken hon själv så ofta tillföre i hälsa och sjukdom har anbefallt sig, till en ärofull och glad uppståndelse på domens dag och bedja, att samma nådige Gud vill bereda våra hjärtan till att leva kristligt, så att vi kunna dö saligt och sedan uppstå med glädje till den ofattbara härlighet, som Gud har berett sina utvalda i evighet. Amen.